

Wonen in Duitsland

Een kwalitatieve verkenning van actuele ontwikkelingen

COLOFON**Uitgave:**

I&O Research
Langestraat 37
Postbus 563, 7500 AN Enschede
tel. (053) 4825000

Project:

Eduimon4

Rapportnummer:

2005/11

Datum:

februari 2005

Opdrachtgever:

Regio Twente
Nijverheidsstraat 30
7511 JM Enschede
tel. (053) 4876543

Auteurs:

drs. Gerben Huijgen
drs. Inge Reijmer

Redactie:

drs. Inge Reijmer

Bestellingen:

Exemplaren zijn verkrijgbaar bij de
opdrachtgever.

**Het overnemen uit deze publicatie is
toegestaan, mits de bron duidelijk
wordt vermeld.**

Inhoud

	blz.
1. Inleiding	1
1.1. Achtergrond	1
1.2. Onderzoeksvragen	1
1.3. Aanpak	2
1.4. Leeswijzer	3
2. Omvang migratiestroom	4
2.1. Aantal Nederlanders in Duits grensgebied	4
2.2. Ontwikkeling volgens makelaars	6
3. Omgevingsfactoren en verhuismotieven	8
3.1. Ontwikkeling omgevingsfactoren volgens makelaars	8
3.2. Verhuizen	9
3.3. Wonen in Duitsland in de praktijk	10
4. Gevolgen voor het onderwijs	14
5. Integratie	17
5.1. Voor Nederlanders is integreren een 'must'	17
5.2. Duitsers over het integreren van Nederlanders	18
6. Conclusies	20
Bijlagen	22
1. Onderzoeksgebied	23
2. Nederlanders per Duitse gemeente	24

1. Inleiding

1.1.Achtergrond

De laatste jaren is de belangstelling van Nederlanders om zich in Duitsland te vestigen sterk toegenomen. Ruim vijf jaar geleden werd voor het eerst in Nederlandse kranten geadverteerd met Duitse huizen. Inmiddels zijn er verschillende makelaarskantoren die zich hebben gespecialiseerd in het 'wonen in Duitsland'. Ook bestaan er verschillende internetsites over verhuizen naar en wonen in Duitsland.

De belangstelling voor het wonen in Duitsland hangt vooral samen met de gunstige prijs-kwaliteitverhouding van woningen en kavels in Duitsland. Sinds 2001 is het voor Nederlanders in Duitsland mogelijk hun hypotheekaf trek te behouden. Hierdoor is het aantal Nederlanders dat naar Duitsland is verhuisd verder toegenomen.

Deze ontwikkeling vormde eind 2002 aanleiding voor een onderzoek naar woonmigratie in de Duitse grensregio¹. Regio Twente, maar ook andere partners van het destijds uitgevoerde onderzoek, hebben momenteel behoefte aan een update van dit onderzoek en hebben I&O Research nogmaals gevraagd onderzoek te doen naar het wonen in Duitsland. Voor de uitvoering van het project is een brede begeleidingscommissie samengesteld die bestaat uit beleidsmedewerkers van:

- Regio Twente;
- Provincie Overijssel;
- Landkreis Grafschaft Bentheim;
- Kreis Borken;
- Bezirksregierung Münster;
- Euregio.

1.2.Onderzoeksvragen

De onderzoeksoopdracht bestaat uit een aantal onderzoeksvragen:

1. *In welke mate zijn de omgevingsfactoren gewijzigd?*
2. *Hoe ontwikkelt zich de migratie naar het Duitse grensgebied en is er al sprake van een terugkeer van Nederlanders?*
3. *Wat zijn de gevolgen voor onderwijsinstellingen aan beide zijden van de grens?*
4. *Hoe verloopt het integratieproces van Nederlanders in Duitsland?*

1. In welke mate zijn de omgevingsfactoren gewijzigd?

Uit de schriftelijke enquête onder Nederlanders in Duitsland, die in 2002 is uitgevoerd, blijkt dat de prijs van de huizen en kavels, de ruimte en de omvang van kavels en huizen samen met de kwaliteit van het aanbod als de belangrijkste redenen worden genoemd om naar Duitsland te verhuizen. De gezamenlijke opdrachtgevers willen graag inzicht in de vraag of deze redenen nog steeds gelden of dat er inmiddels andere motieven bestaan om in Duitsland te gaan wonen. Verder is gekeken of veranderde omgevingsfactoren (bijvoorbeeld het belastingregime) hieraan hebben bijgedragen.

¹ I&O Research, Wonen over de grens, Enschede, mei 2003

2. Hoe ontwikkelt zich de migratie naar het Duitse grensgebied en is er al sprake van een terugkeer van Nederlanders?

Eind 2002 woonden 18.500 personen met de Nederlandse nationaliteit in het Duitse grensgebied van Overijssel en Gelderland. Dit aantal dat in dit gebied woont, is vooral gestegen in de periode 1999-2002. Er is op dit moment behoefte aan inzicht in de meest recente migratiecijfers. Is er sprake van een onverminderde trek naar Duitsland of zijn er sinds 2002 minder Nederlanders die de stap richting Duitsland hebben gemaakt? Verder zien we recentelijk artikelen in de krant waarin makelaars beweren dat er inmiddels al Nederlanders zijn die weer terug gaan naar Nederland; in hoeverre is er sprake van retournemigratie?

3. Wat zijn de gevolgen voor onderwijsinstellingen aan beide zijden van de grens?

Nederlandse kinderen die in Duitsland wonen, gaan soms naar een Nederlandse school en soms naar een Duitse school. Wat is de reden om kinderen naar een Duitse dan wel Nederlandse school te sturen en welk cijfermateriaal is beschikbaar over dit onderwerp? Een ander aspect is de planning rondom onderwijs: in hoeverre wordt er bij berekeningen over de benodigde capaciteit op scholen rekening gehouden met kinderen uit Nederland en Duitsland? Kortom, wat zijn de consequenties voor de onderwijsinstellingen aan beide zijden van de grens?

4. Hoe verloopt het integratieproces van Nederlanders in Duitsland?

Als Nederlanders zijn verhuisd naar Duitsland, hoe verloopt dan de integratie in de Duitse samenleving? Hoe kijken Duitsers aan tegen een toenemend aantal Nederlanders dat in Duitsland gaat wonen?

1.3 Aanpak

Om meer inzicht te krijgen in bovenstaande onderzoeksvragen is onder andere een aantal diepte-interviews en groepsgesprekken gehouden met verschillende partijen. Voor deze diepte-interviews zijn met name gesprekspartners uit het grensgebied van Twente en de Achterhoek geselecteerd. Daarnaast is bij Duitse gemeenten in het onderzoeksgebied (bijlage 1) geïnventariseerd hoeveel Nederlanders er wonen.

Groepsgesprekken Nederlanders woonachtig in Duitsland

Door een tweetal groepsgesprekken met Nederlanders die in Duitsland wonen, is besproken waarom men naar Duitsland is verhuisd, hoe het hen in de dagelijkse praktijk bevalt en of men denkt in de toekomst in Duitsland te blijven wonen. Aan de twee groepsgesprekken, die zijn gehouden op 17 en 20 januari, hebben in totaal 19 mensen deelgenomen. De gesprekken zijn gehouden in het Euregiogebouw in Glanerbrug. De deelnemers zijn op een dusdanige manier geselecteerd dat er een goede mix is ontstaan tussen mannen en vrouwen, jong en oud, met en zonder kinderen, werkend of niet (meer) werkend, woonachtig tussen Nederlanders of juist tussen Duitsers.

Interviews makelaars

Om een beeld te krijgen van de ontwikkeling van de trek naar Duitsland is een viertal interviews met makelaars uit de regio Twente gevoerd. Inmiddels zijn verschillende makelaars gespecialiseerd in het aanbod in Duitsland; deze hebben we dan ook uitgenodigd voor het interview. Onderwerpen in de gesprekken waren:

- ontwikkeling trend;
- ontwikkelingen in prijs;
- omgevingsfactoren;
- retournemigratie.

Interviews onderwijs

De gevolgen voor het onderwijs aan zowel Duitse als Nederlandse zijde van de grens zijn in kaart gebracht door een aantal interviews met verschillende partijen, zoals scholen en de lokale en regionale overheid. Zo is met drie medewerkers van de afdeling 'Familie und Bildung' van Landkreis Grafschaft Bentheim gesproken. Verder is een interview gehouden met de directrice van de Annette-von-Droste-Hülshoffschule (Hauptschule) in Alstätte. Aan Nederlandse zijde is gesproken met de directeur van de Rooms-katholieke basisschool St. Gerardus in Glanerburg. Op lokaal niveau is een interview gehouden met de burgemeester en de beleidsmedewerker onderwijs van de gemeente Bad Bentheim. De interviews zijn gehouden op 18, 19 en 20 januari 2005.

Interviews integratie

In een viertal gesprekken (2 gesprekken met Nederlanders en 2 met Duitsers) is gesproken over het integratieproces van Nederlanders in Duitsland. De namen van deze mensen zijn aangeleverd door Kreis Borken. Het betreft burgers woonachtig in Alstätte. De gesprekken zijn gevoerd op 25 januari. Aanvullend is nog gesproken met een Duitse inwoner van Kranenburg. Ook in het interview met de burgemeester van de gemeente Bad Bentheim is gesproken over integratie.

Inventarisatie Duitse gemeenten

Bij alle Duitse gemeenten in het onderzoeksgebied (bijlage 1) is geïnventariseerd hoeveel Nederlanders er in de gemeente woonachtig zijn. Deze cijfers zijn opgevraagd voor de periode 2002 tot en met 2004 en vormen een aanvulling op de inventarisatie die in 2002 is uitgevoerd. Door middel van een faxformulier konden de Duitse gemeenten dit cijfermateriaal aan I&O Research opsturen.

1.4. Leeswijzer

Dit rapport beschrijft vier onderwerpen. In hoofdstuk 2 wordt ingegaan op de omvang van de migratiestroom: hoeveel Nederlanders hebben in de afgelopen jaren de stap naar Duitsland gemaakt? In hoeverre de verhuismotieven ten opzichte van het vorige onderzoek zijn gewijzigd, komt in hoofdstuk 3 aan bod. Ook behandelen we in dit hoofdstuk het wonen in Duitsland in de dagelijkse praktijk: wat zijn voor- en nadelen? De gevolgen voor onderwijsinstellingen in Nederland en Duitsland worden in hoofdstuk 4 behandeld. In hoofdstuk 5 wordt ingegaan op het integratieproces: hoe gaat dit in zijn werk en wat vinden Duitsers van de manier waarop Nederlanders integreren? De belangrijkste conclusies zijn in hoofdstuk 6 opgesomd.

2. Omvang migratiestroom

Eind december 2004 kopte de Twentsche Courant Tubantia met 'Grote trek naar Duitsland is voorbij'. Wij hebben geprobeerd dit beeld te kwantificeren en nuanceren door middel van het verzamelen van gegevens. Door bij alle Duitse gemeenten in de grensregio te inventariseren hoeveel Nederlanders er in de Duitse gemeenten woonachtig zijn, ontstaat een helder beeld van het aantal in Duitsland wonende Nederlanders (paragraaf 2.1). Daarnaast hebben wij makelaars gevraagd hoe de 'Duitslandmarkt' zich de afgelopen jaren heeft ontwikkeld (paragraaf 2.2).

2.1 Aantal Nederlanders in Duits grensgebied

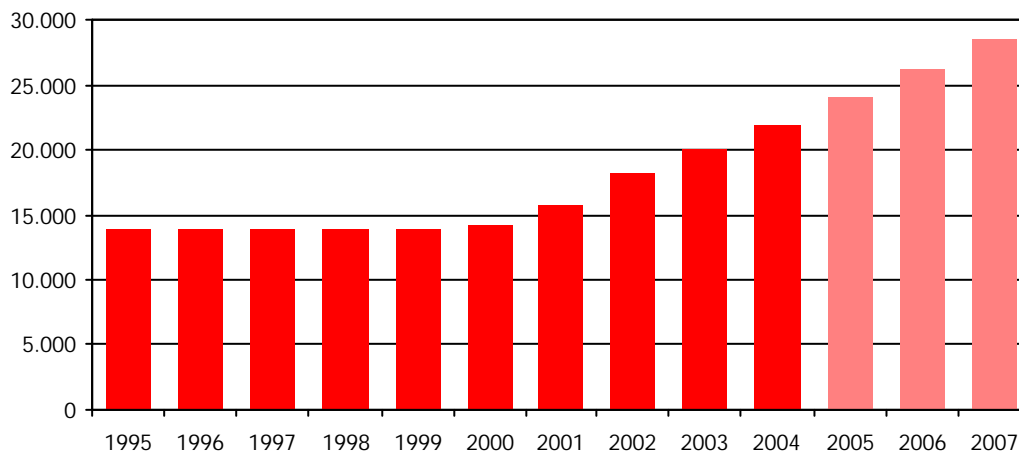
Aantal Nederlanders in Duitse grensregio sinds 2000 fors gegroeid

De Duitse gemeenten in de grensregio hebben we gevraagd naar het aantal Nederlanders dat woonachtig is in de gemeente. Dit is gevraagd voor de periode 2002-2004 en is een aanvulling op de inventarisatie die begin 2003 is gemaakt. De grensregio telt 42 gemeenten. Van één gemeente zijn geen gegevens ontvangen. Voor deze gemeente is het cijfer uit 2002 voor 2003 en 2004 constant verondersteld. De ontwikkeling van het aantal Nederlanders in de Duitse grensregio is weergegeven in figuur 2.1.

In 2004 wonen er 22.000 Nederlanders in het Duitse grensgebied². Tot 1999 is het aantal Nederlanders in de Duitse grensregio stabiel rond 14.000. Vanaf 2000 is er sprake van een jaarlijkse toename van het aantal Nederlanders. In het jaar 2002 groeit het aantal Nederlanders in het Duitse grensgebied met meer dan 2.500 per jaar. In 2004 groeit het aantal Nederlanders in Duitsland met bijna 1.900.

Figuur 2.1

Het aantal Nederlanders in de Duitse grensregio (jaren 2005-2007 geschat).

² De exacte peildatum verschilt per gemeente.

Deze toename van Nederlanders in Duitsland in de periode 2002-2004 komt redelijk overeen met de prognoses die in 2003 zijn gemaakt³. De werkelijke groei sluit aan bij het consolidatie-scenario.

Als we deze ontwikkeling verder doortrekken en het consolidatie-scenario als meest waarschijnlijk achten, dan groeit het aantal Nederlanders in het Duitse grensgebied verder tot ongeveer 28.500 in 2007 (2.000 per jaar).

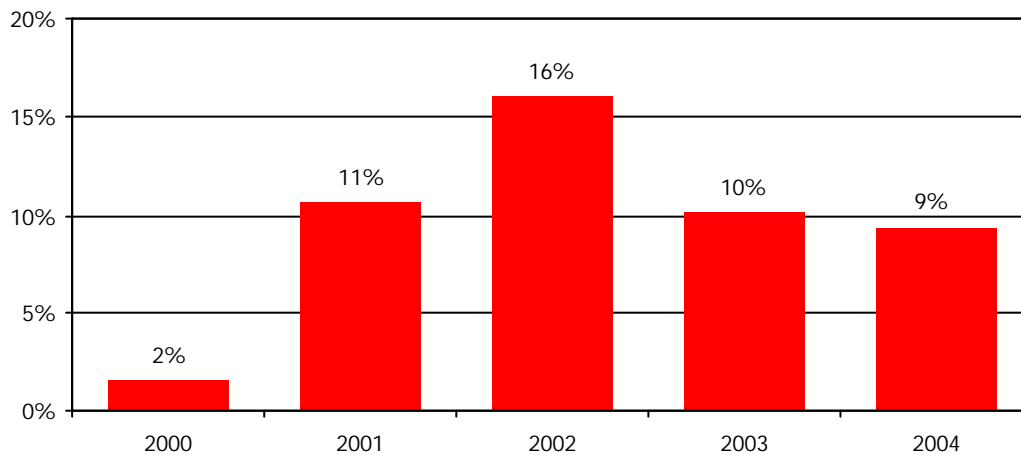
Groei Nederlanders in Duitsland zwakt af

Het aantal Nederlanders in de Duitse grensregio is in de afgelopen jaren aanzienlijk toegenomen. Figuur 2.2 laat zien dat de groei van het aantal Nederlanders woonachtig in Duitsland daarentegen afneemt.

In het jaar 2000 groeide het aantal Nederlanders met 2 procent. In 2001 groeide het aantal Nederlanders met 11 procent (tot bijna 16.000). In 2002 nam het aantal Nederlanders zelfs met zo'n 16 procent toe. In het afgelopen jaar is de groei iets kleiner geworden en bedraagt ongeveer negen procent.

Figuur 2.2

Procentuele groei van het aantal Nederlanders in Duitsland, ten opzichte van het vorige jaar.

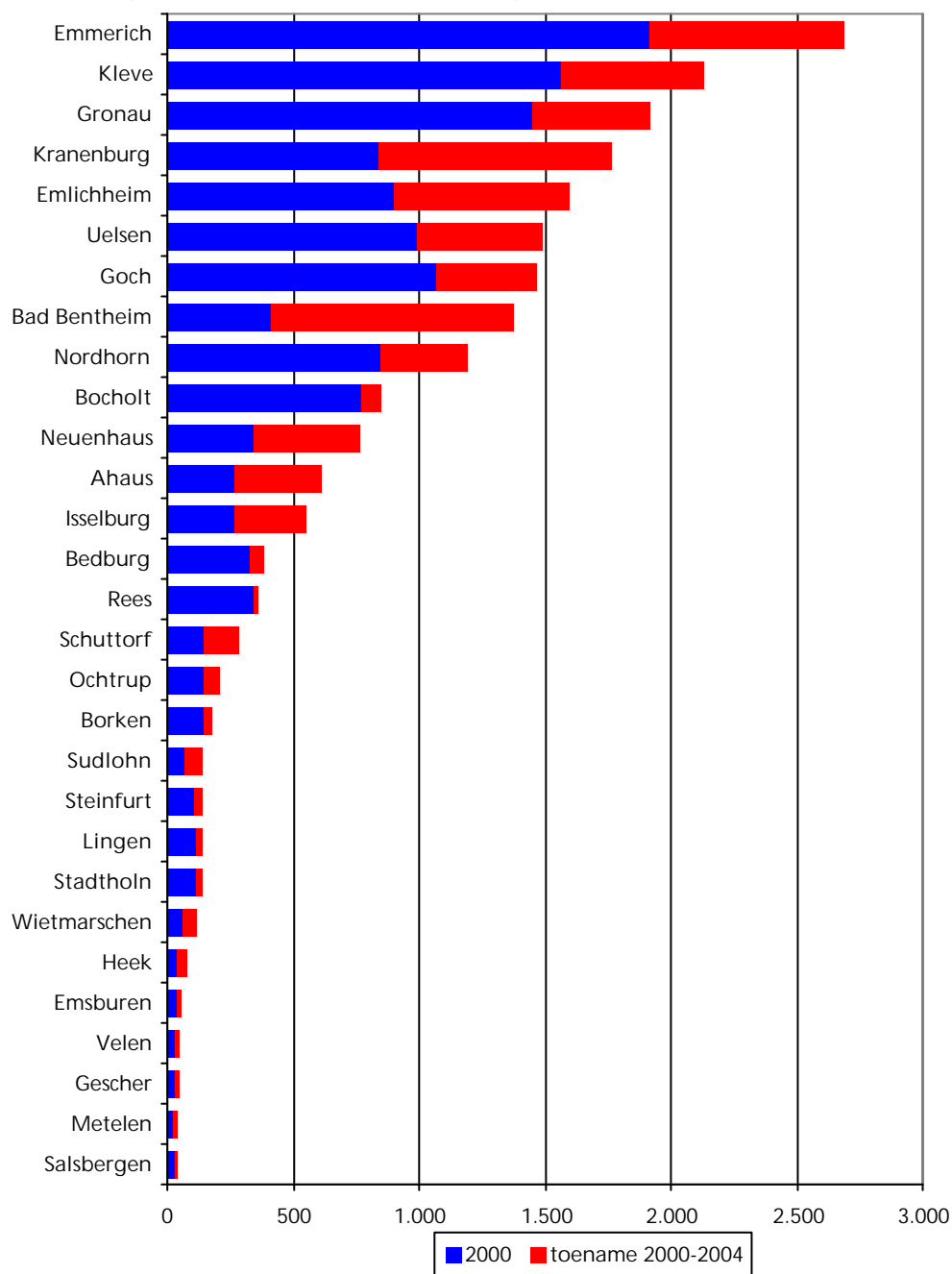
Per gemeente grote verschillen

Sinds het jaar 2000 is het aantal Nederlanders in het Duitse grensgebied met 55 procent toegenomen (bijna 8.000 mensen). In figuur 2.3 is de ontwikkeling van het aantal Nederlanders in Duitse gemeenten voor de periode 2000-2004 weergegeven (in bijlage 2 is een lijst met de ontwikkeling per gemeente opgenomen). In Bad Bentheim is het aantal Nederlanders in een periode van 4 jaar meer dan verdrievoudigd tot bijna 1.400. Dit is een toename van ongeveer 1.000 Nederlanders. Ook in Kranenburg (bij Nijmegen) is het aantal Nederlanders met ongeveer 1.000 toegenomen (een ruime verdubbeling).

³ I&O Research, Wonen over de grens, Enschede, mei 2003.

Figuur 2.3

Ontwikkeling aantal Nederlanders in Duitse gemeenten, periode 2000-2004.

Noot: alleen gemeenten waar het aantal Nederlanders in de periode 2000-2004 met 10 personen of meer is toegenomen zijn weergegeven in de figuur. De volledige lijst gemeenten is in bijlage 2 opgenomen.

2.2. Ontwikkeling volgens makelaars

Makelaars voorzien stabiele ontwikkeling

De makelaars verwachten een stabiele ontwikkeling van de migratiestroom Nederlanders naar Duitsland. Zij geven aan dat een paar jaar geleden (2000, 2001) de vraag naar woningen in Duitsland groter was dan nu.

Veel potentiële kopers beslisten binnen enkele weken om een huis in Duitsland te kopen. Vanaf begin 2004 zien de makelaars dat de vraag naar Duitse woningen wel wat afneemt.

Gemiddeld schatten zij de vraag nu ongeveer een derde lager in dan in de jaren 2000/2001. De makelaars geven hiervoor uiteenlopende redenen, die hierna kort worden geschetst.

Doordat de afgelopen jaren de economie slechts beperkt is gegroeid en veel bedrijven zijn geconfronteerd met reorganisaties, is het consumentenvertrouwen gedaald. Hierdoor is de huizenmarkt in Nederland en Duitsland in een wat rustiger vaarwater gekomen (in de periode september 2003 - september 2004 stegen de prijzen volgens de Nederlandse Vereniging van Makelaars in het grensgebied (Twente en Achterhoek) met gemiddeld 1,6 procent). Mensen die hun baan niet zeker zijn, kopen minder snel een woning (in Duitsland). Daarbij komt dat de huizenmarkt in Nederland/Twente zich heeft gestabiliseerd; de prijzen zijn redelijk constant en huizen staan langer te koop voordat ze zijn verkocht. Dit brengt extra risico en onzekerheid met zich mee: het duurt langer om een huis te verkopen.

Verder zien de makelaars dat potentiële kopers zich beter voorbereiden op een mogelijke emigratie naar Duitsland. Potentiële kopers maken eerst een analyse van de voor- en nadelen alvorens een keuze wordt gemaakt.

Het prijsvoordeel van de Duitse woningen ten opzichte van Nederland is echter nog steeds groot genoeg. Het blijft financieel gezien aantrekkelijk om een huis in Duitsland te kopen. Dit is ook de belangrijkste reden waarom makelaars verwachten dat de vraag naar Duitse woningen niet substantieel zal afnemen.

3. Omgevingsfactoren en verhuismotieven

In dit onderzoek wordt op verschillende manieren aandacht besteed aan de motieven om naar Duitsland te verhuizen en of deze in de afgelopen jaren zijn veranderd. Zo is in de gesprekken met makelaars gevraagd naar de redenen waarom mensen naar Duitsland verhuizen en of omgevingsfactoren zijn veranderd (paragraaf 3.1). In de groepsgesprekken is, naast het verhuismotief (paragraaf 3.2), aan de hand van onder andere enkele stellingen gesproken over het wonen in Duitsland in de dagelijkse praktijk (paragraaf 3.3).

3.1. Ontwikkeling omgevingsfactoren volgens makelaars

Het aanbod in Duitsland (grote huizen, ruime kavels, goede prijs-kwaliteitverhouding) en de mogelijkheid om zelf een huis te ontwerpen (vrije sector bouw) zijn de belangrijkste redenen voor Nederlanders om in Duitsland een woning te (gaan) kopen. In vergelijking met een paar jaar geleden is hierin niet veel veranderd. Wel is de 'Duitslandmarkt' in beweging.

Ontwikkelingen in prijs

Nog steeds is het prijsverschil tussen woningen in Nederland en Duitsland voldoende groot om een huis in Duitsland te kopen. In Nederland zijn de woningprijzen in de afgelopen jaren redelijk stabiel gebleven (het duurdere segment heeft een prijsdaling laten zien). Ook de prijsontwikkeling van woningen in Duitsland is stabiel.

Met name de ontwikkeling van de grondprijzen is in de afgelopen jaren sterk gedifferentieerd. Vooral in de plaatsen dichtbij de grens (bijvoorbeeld Gronau en Gildehaus) zijn de grondprijzen vaak meer dan verdubbeld in de afgelopen 3 jaar. In Gronau worden tegenwoordig grondprijzen tot € 200,- per m² gerekend. In de wijk Pieper Werning in Gildehaus is de grondprijs verdubbeld van DM 90 naar € 90,-. Plaatsen die verder van de grens af liggen, zien een meer stabiele ontwikkeling van de grondprijzen, die absoluut gezien nog steeds laag zijn (grondprijzen vanaf € 50,- per m² in Ochtrup bijvoorbeeld). In vergelijking tot Nederland blijven de kavelprijzen echter relatief laag. In veel nieuwbouwprojecten in Nederland bedraagt de grondprijs gauw € 300,- of meer.

Verder verschillen grondprijzen ook binnen een gemeente, afhankelijk van de eigenaar. Zo wordt er door particulieren grond verkocht tegen hoge prijzen.

Als voorbeeld noemt één van de makelaars Gronau, waar bouwbedrijven door de gemeente worden verplicht de bouwgrond tegen kostprijs te verkopen als zij ook het huis bouwen. Op deze manier wordt tegengegaan dat het bouwbedrijf/ontwikkelaar naast de winst op 'normale' bedrijfsactiviteiten aan de verkoop van grond verdient.

Doordat in de afgelopen jaren met name de prijzen voor bouw kavels in bepaalde plaatsen fors zijn toegenomen, zijn de prijzen van nieuwbouwwoningen gestegen. Bij bestaande woningen is er sprake van een meer stabiele prijsontwikkeling. Het prijsverschil tussen nieuwbouw en bestaande bouw is hierdoor vergroot.

Ontwikkelingen op financieel en fiscaal gebied

Hoewel Nederlanders volgens de makelaars vooral naar Duitsland verhuizen vanwege het relatief laag geprijsde, grote huis zijn er ook andere, met name financiële en fiscale aspecten, van belang bij de aanschaf van een huis in Duitsland.

- De subsidie op een eigen huis in Duitsland (de Eigenheimzulage) is met ingang van 2004 gehalveerd. Dit betekent dat de subsidie met ongeveer € 1.250,- per jaar is verminderd. Voor 2004 bedroeg deze subsidie € 2.500,-. Deze subsidie wordt 8 jaar verstrekt en verhoogd indien de eigenaar kinderen heeft. Ten tijde van dit onderzoek is nog steeds onduidelijk of en wanneer de Eigenheimzulage volledig wordt afgeschaft.
- Naast de subsidie op het eigen huis in Duitsland, die ter discussie staat, is bijvoorbeeld het Kindergeld (de Duitse kinderbijslag) financieel van belang. Dit is hoger dan in Nederland en wordt (onder voorwaarden) uitgekeerd aan de ouders van kinderen tot 27 jaar (€ 154,- per kind per maand in Duitsland en in Nederland variërend van € 59,- tot en met € 114,-).
- Vanwege de toegenomen vraag van Nederlanders naar een woning in Duitsland bieden steeds meer Nederlandse geldverstrekkers een hypotheek aan voor een woning in het buitenland. Eén van de voordelen hiervan is dat Nederlandse hypotheekverstrekkers bereid zijn een groter deel van de prijs van de woning te financieren dan Duitse financiers. Bij Duitse banken is het noodzakelijk een deel met eigen middelen te financieren. Een ander voordeel is dat Nederlandse banken in tegenstelling tot Duitse geldverstrekkers kopers de mogelijkheid bieden van een aflossingsvrije hypotheek.
- Ook dienstverleners spelen in op de ontwikkelingen in de markt. Bijvoorbeeld assurantie- en verzekeringskantoren die ziektekostenverzekeringen aanbieden voor Nederlanders die in Duitsland wonen. Een notariskantoor in Oldenzaal heeft inmiddels een afdeling 'Duitsland'.
- Eén van de makelaars wijst op bijkomende voordelen van een huis in Duitsland: in Duitsland heb je lagere stookkosten door de hogere isolatie-eisen en de mogelijkheid om kort na de verhuizing naar Duitsland een auto exclusief BPM te kunnen kopen. Daarnaast bestaat de Onroerende Zaak Belasting (OZB) in Duitsland niet.

3.2. Verhuizen

Goedkoper huis blijft belangrijkste verhuismotief

Een veel genoemde reden om te verhuizen naar Duitsland is de ruimte om het huis, de grootte van de huizen en het prijsvoordeel (deelnemers van de groepsgesprekken schatten het prijsvoordeel op ongeveer 50 procent). We mogen dan ook concluderen dat het grote, betaalbare huis de grootste trekker (pullfactor) is. Daarnaast is verhuizen naar Duitsland ook aantrekkelijk omdat:

- bij de Nederlanders het beeld overheerst dat de levensstandaard in Duitsland hoger is. De kwaliteit van producten en huizen is er net iets beter;
- een ander voordeel is dat in Duitsland de OZB niet bestaat. Ook de belasting op de auto is een stuk lager. Deze voordelen werden ook al door de makelaars genoemd;
- een ander groot voordeel is de hoge standaard van de medische voorzieningen in Duitsland. De meeste mensen hebben dan ook een huisarts in Duitsland.

Naast de aantrekkingskracht van Duitsland, is er ook sprake van een push uit Nederland. Deze factoren zijn minder belangrijk, maar wel interessant.

- Een veelgehoorde pushfactor is het aanbod van huizen in Nederland. Verschillende deelnemers geven aan dat zij eerst gezocht hebben naar een huis in Nederland, maar niets konden vinden dat paste bij de wensen en het budget. De keuze voor Duitsland werd vaak al snel gemaakt.

Het gaat dan bijvoorbeeld om de mogelijkheid om op een gekochte kavel zelf een huis te laten bouwen of de wens om een huis met vrij uitzicht te kunnen kopen.

Een ander voorbeeld is een echtpaar dat om gezondheidsredenen wil verhuizen naar een huis met een kleinere tuin. Wel zochten ze een huis met een vrij uitzicht zoals ze dat hadden. In Nederland was dit niet te vinden of niet te betalen, vandaar dat in Duitsland een huis is gekocht.

- Persoonlijke omstandigheden in Nederland spelen ook een rol. Eén van de deelnemers vertelt dat hij is verhuisd naar Duitsland vanwege de slechte ervaringen met de buurt waarin hij daarvoor woonde. Als buitenstaander werd hij niet geaccepteerd door de andere, vooral Twentse, buurtbewoners. Hij heeft toen besloten te gaan verhuizen.

De deelnemers hebben zich niet alleen op Duitsland gericht bij hun zoektocht naar een nieuw huis; ze hebben doorgaans eerst (kort) in Nederland gezocht. Alle deelnemers onderschrijven het feit dat het erg belangrijk is je van tevoren goed te oriënteren op de voor- en nadelen van het wonen in Duitsland.

Gebrek aan informatie

De meeste deelnemers aan de groepsgesprekken geven aan dat het moeilijk is informatie te vinden over het verhuizen naar en het wonen in Duitsland. Zo is onduidelijk wat er veranderd op het gebied van verzekeringen, uitkeringen, belasting, et cetera. Eén van de deelnemers attendeert op de internetsite www.verhuizen.de, een site met veel informatie over verhuizen naar Duitsland.

Een ander aspect bij het verhuisproces naar Duitsland is het feit dat je bij tal van Nederlandse organisaties je moet afmelden, hetgeen erg moeilijk gaat en lang kan duren. In Duitsland willen ze je eerder helpen dingen te regelen. Hoewel de Duitse overheid nog veel met papieren en formulieren werkt, zijn de discussiepartners vol lof over de tijd en moeite die ambtenaren in Duitsland nemen om vragen te beantwoorden en zaken te regelen. Ook de vorige eigenaar van wie je het huis koopt helpt je vaak op weg en burens zijn een waardevolle vraagbaak.

3.3. Wonen in Duitsland in de praktijk

Imago Duitsland: rust en ruimte en aansprekende mentaliteit

In de beide groepsgesprekken is aandacht besteed aan het wonen in Duitsland in de dagelijkse praktijk. Wij vroegen de deelnemers om een trefwoord op te schrijven passend bij het thema 'Wonen in Duitsland'. Hieronder zijn de punten opgesomd:

- Duitsland? Ja Duitsland!
- net Tukkers: je kent de mensen
- rust en ruimte (3x)
- thuis
- vrij wonen, discipline
- tevreden met de burens
- noaberschap

- gemoedelijk, positief
- minder regels en stress
- behulpzaam
- toe aan een andere leefomgeving
- eerder grond beschikbaar
- omgeving is mooi
- goedkoop
- mentaliteit aansprekend
- ze hebben tijd voor je
- positief ingesteld
- 'Hoe bevalt het?' wordt steeds gevraagd
- naast de kleinkinderen
- ver weg van de kinderen
- duur, maandelijkse lasten: verzekeringen, en dergelijke vallen tegen

Het wonen in Duitsland wordt vooral geassocieerd met ruimte en rust. Opmerkelijk is verder dat met name de omschrijving van de Duitse mentaliteit wordt genoemd in positieve zin. Deze spreekt de Nederlanders bijzonder aan. Voorbeelden hiervan zijn 'noaberschap' en 'ze hebben tijd voor je'. Onze indruk, dat het met de integratie van Nederlanders in Duitsland wel goed zit, wordt hierdoor mede bevestigd.

Wonen in Duitsland in de praktijk

Om inzicht te krijgen in hoe het wonen in de dagelijkse praktijk wordt ervaren, is de deelnemers van de groepsgesprekken een viertal stellingen voorgelegd.

- Er zijn weinig verschillen tussen de Duitse en Nederlandse cultuur.
- Mijn kinderen gaan in Nederland naar school, want het onderwijs is in Nederland veel beter.
- Ik wil er moeite voor doen om in de Duitse samenleving te integreren.
- Mijn boodschappen doe ik dicht bij huis, maar om te winkelen ga ik naar Enschede.

Er zijn weinig verschillen tussen de Duitse en Nederlandse cultuur.

De meningen zijn verdeeld of er nu sprake is van veel of juist weinig verschillen tussen de Nederlandse en Duitse cultuur. Duitsland is volgens de deelnemers van de groepsgesprekken iets 'traditioneler', er is meer discipline en in Nederland wordt meer gepraat.

Duitsers zijn over het algemeen correcter in de omgang. Wel zijn ze in het begin wat stugger. Er wordt in Duitsland meer aan waarden en normen gehecht. Verder kun je bijvoorbeeld niet om 19.45 uur aanbellen met de vraag of je koffie kunt komen drinken; dat moet je toch wel een dag van tevoren doen.

De betrokkenheid (buren) is in Duitsland groter. Dit komt bijvoorbeeld tot uitdrukking in de Nachbarschaft. Gezamenlijk met de buren een nieuwjaarsfeest in de kelder ('Partykeller'), met de buren kegelen of klootschieten; iets wat de meeste deelnemers als erg positief ervaren (zie ook hoofdstuk 5 over integratie).

Verder wordt gezegd dat de verschillen tussen Nederland en Duitsland soms kleiner zijn dan de verschillen binnen landen. De cultuurverschillen tussen Nederlanders en Duitsers op het platteland zijn waarschijnlijk kleiner dan tussen platteland en stad. De meeste deelnemers van de groepsgesprekken woonden hiervoor in Twente, zowel op het platteland als in steden als Enschede en Hengelo.

Veel verhuizingen vinden plaats over een relatief kleine afstand. Binnen een gebied dat van oudsher al met elkaar verbonden is. Taal, cultuur en gewoonten stoppen niet bij de grensovergang.

Deze regionale identiteit maakt het gemakkelijker voor Nederlanders om je thuis te voelen in de Duitse grensstreek en voor Duitsers gemakkelijker om Nederlanders uit de grensstreek als buren op te nemen.

Mijn kinderen gaan in Nederland naar school, want het onderwijs is in Nederland veel beter.

Dat het onderwijs in Nederland beter is, vindt geen instemming. Het onderwijs in Nederland is wel anders: creatiever, iets meer flexibel en waarschijnlijk steken de kinderen in Nederland meer diverse vaardigheden op. De keuze om een kind op een Nederlandse of Duitse school onderwijs te laten volgen, hangt af van de leeftijd en vooral de opvatting van de ouders. Jonge kinderen leren snel Duits en kunnen dan makkelijk naar een Duitse school gaan. Voor kinderen die al een paar jaar naar een Nederlandse school gaan, is het lastiger om ze uit hun vertrouwde (school)omgeving te halen. In het algemeen overheerst de opvatting dat kinderen die in Duitsland wonen ook in Duitsland naar school moeten gaan.

Een deelnemer vertelt dat haar kinderen naar een Duitse school gaan. Ze wil niet elke keer heen en weer moeten rijden. De kinderen krijgen nu ook makkelijker vriendjes/vriendinnetjes in de buurt. Ook ga je dan eenvoudiger naar een Duitse (sport)vereniging.

Een deelnemer uit Gronau vermeldt dat door de komst van de treinverbinding het vervoer naar Nederland voor de scholieren nauwelijks een probleem is.

Bijkomend voordeel voor Nederlandse kinderen die naar een Duitse school gaan, is het feit dat ze tweetalig worden opgevoed. Een inwoner van de wijk Pieper Werning (Gildehaus) vertelt dat ongeveer de helft van de daar wonende Nederlanders hun kinderen naar een Duitse school laat gaan (zie ook hoofdstuk 4 over onderwijs).

Ik wil er moeite voor doen om in de Duitse samenleving te integreren.

Deze stelling wordt breed gedragen. Het is een kwestie van 'moeten' en niet van 'willen'. Voorbeelden van de integratie die worden genoemd, zijn een gezamenlijk buurtfeest, klootschieten, glühwein drinken en kraamschudden.

Duitsers stellen het zeer op prijs dat je probeert Duits te spreken. Een deelnemer merkt op dat het wonen in Duitsland niet iets is van de laatste jaren. Van oudsher is er sprake van veel interactie tussen beide gebieden.

Wel wordt opgemerkt dat integratie in Duitsland wordt geremd door de nabijheid van Nederland. Mensen werken nog in Nederland, hebben daar familie, kinderen, gaan er soms naar school en men winkelt soms in Nederland.

De meeste deelnemers zijn positief over het integratieproces; je wordt gauw opgenomen in de buurt. De taal is met name in het begin lastig.

Mijn boodschappen doe ik dichtbij huis, maar om te winkelen ga ik naar Enschede.

Met deze stelling zijn de meeste deelnemers van de groepsgesprekken het niet eens. Boodschappen worden inderdaad dicht bij huis gedaan. Echter, voor heel specifieke Nederlandse producten, zoals hagelslag en pindakaas, gaan de migranten naar Nederland. Er wordt zowel in Duitsland als in Nederland gewinkeld. Münster, Hengelo, Enschede, Oldenzaal, Nordhorn en Gronau zijn de genoemde plaatsen waar wordt gewinkeld. In Neuenhaus is er een markt waar veel Nederlandse marktkooplieden staan.

Dit grensoverschrijdend winkelgedrag van de Nederlanders is overigens vergelijkbaar met dat van de Duitse bevolking. Veel Duitsers gaan naar Enschede om daar inkopen te doen/te winkelen. Er is sprake van een Euregionale winkelmarkt.

Toekomst

Als afsluiting van de groepsgesprekken hebben wij de deelnemers gevraagd of zij verwachten nog lange tijd in Duitsland te blijven wonen. Dit zijn de meeste mensen van plan. Eén deelnemer oriënteert zich op terugkeer naar Nederland.

Dit heeft te maken met onduidelijkheid over de uitkering van verzekeringspremies bij arbeidsongeschiktheid of overlijden. Hij wil hiermee geen risico lopen en keert mogelijk terug naar Nederland.

Een ander punt is de gezondheidssituatie in combinatie met ouder worden. Dit kan eventueel een reden zijn om terug te gaan naar Nederland. Over de gezondheidszorg voor ouderen in Duitsland is weinig bekend bij de deelnemers aan de gesprekken.

Ook noemt een enkeling dat ze later misschien dichterbij de (klein)kinderen willen gaan wonen.

Het beeld dat overheerst, is dat van enthousiaste en tevreden Nederlanders die het erg prettig vinden om in Duitsland te wonen, blij zijn met hun omgeving en buurt (en de buurt met hen!) en zeker niet van plan zijn om terug te gaan naar Nederland. Het beeld van spijtoptanten dat in de media wordt geschetst, is niet terecht. Een klein aantal terugkeerders is bekend, de redenen van terugkeer zijn echter heel persoonlijk, zoals een scheiding, ziekte of werkloosheid.

4. Gevolgen voor het onderwijs

Nederlanders die in Duitsland wonen, moeten kiezen in welk land ze hun kinderen naar school laten gaan. Nederlandse kinderen gaan soms naar een Duitse school en soms naar een Nederlandse school. Door middel van een reeks diepte-interviews met Landkreis Graftschaft Bentheim, gemeente Bad Bentheim en twee scholen (Alstätte en Glanerbrug) is gekeken welke gevolgen er zijn voor de onderwijsplanning bij overheden en voor de scholen in de praktijk.

Helpt Nederlandse kinderen naar Duitse school

De Landkreis Graftschaft Bentheim telt in totaal 570 kinderen uit Nederland in de leeftijd van 6-16 jaar (schooljaar 2003/2004), zie figuur 4.1. De kinderen wonen vooral in de gemeente Uelsen en Emlichheim, maar ook in Bad Bentheim wonen meer dan 100 Nederlandse kinderen in de leeftijd van 6-16 jaar. Dit blijkt uit een in 2004 gehouden inventarisatie van Landkreis Graftschaft Bentheim.

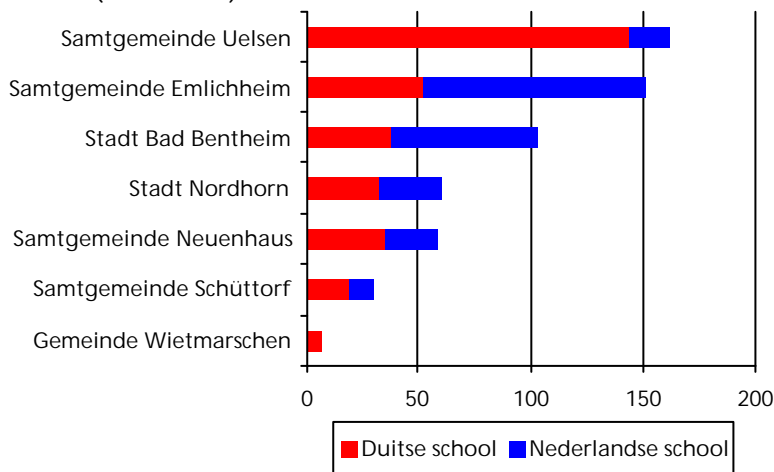
Verder laat de figuur zien in welk land de kinderen onderwijs volgen. In Graftschaft Bentheim gaat 57 procent van de Nederlandse kinderen tot 16 jaar naar een Duitse school.

Binnen de Graftschat Bentheim zijn er tussen gemeenten verschillen. In Uelsen gaan bijna 150 Nederlandse kinderen naar een Duitse school (89 procent). Tijdens de inventarisatie is wel gebleken dat in Uelsen veel Nederlanders wonen die al langere tijd geleden zijn verhuisd naar Duitsland. Dit zou een verklaring kunnen zijn voor het relatief hoge percentage Nederlandse kinderen dat naar een Duitse school gaat. In de gemeente Bad Bentheim, Nordhorn en Neuenhaus zijn ongeveer 30 kinderen die naar een Duitse school gaan. In de gemeenten Emlichheim en Bad Bentheim gaat bijna tweederde van de Nederlandse kinderen naar een Nederlandse school. In Bad Bentheim zijn verder twee Kindergärten waar plek is voor ongeveer 150 kinderen (tot 6 jaar). Volgens de Landkreis zijn hiervan ongeveer 30 kinderen van Nederlandse afkomst (20 procent).

Landkreis Graftschaft Bentheim registreert geen Nederlandse kinderen die in Duitsland wonen en naar een Nederlandse school gaan. Van de Nederlandse kinderen die niet naar een Duitse school gaan wordt aangenomen dat ze in Nederland onderwijs volgen.

Figuur 4.1

Aantal Nederlandse kinderen in Graftschaft Bentheim op een Duitse en Nederlandse school (2003/2004).

Onderwijsprognoses

Om in de toekomst te kunnen beschikken over voldoende lesruimtes/onderwijs capaciteit worden vaak onderwijsprognoses uitgevoerd. Op basis van bevolkingsontwikkeling, geboortecijfers en woningbouwplannen maken overheden schattingen van het aantal leerlingen dat naar een bepaalde school zal gaan.

Zowel in Nederland als in Duitsland wordt er door de (gemeentelijke) overheden geen rekening gehouden met de in Duitsland wonende Nederlandse kinderen. In Duitsland is er over het algemeen sprake van overcapaciteit bij de onderwijsinstellingen. Het is dus niet echt noodzakelijk om rekening te houden met extra leerlingen (er is toch wel plek). De Duitse bevolkingsontwikkeling heeft te maken met afnemende geboortecijfers waardoor de bevolking afneemt. Wel verwacht de Landkreis Graftschaft Bentheim dat met name jonge Nederlandse kinderen en Nederlandse kinderen die in Duitsland worden geboren in de toekomst vaker naar een Duitse school zullen gaan.

Ook het onderzoek uit 2002 naar 'Wonen over de grens' liet zien dat naarmate de Nederlanders langer in Duitsland wonen, de kinderen steeds meer in Duitsland naar school gaan.

Uit het gesprek met de directeur van de St. Gerardusschool in Glanerbrug blijkt dat deze school meer kinderen telt dan op basis van de door de gemeente Enschede uitgevoerde onderwijsprognoses verwacht mag worden. Van de 260 leerlingen zijn er ongeveer 40 woonachtig in Duitsland. Bij het plannen van de benodigde capaciteit wordt in deze school niet alleen gebruik gemaakt van de prognoses. De directeur geeft regelmatig briefjes mee aan de leerlingen dat kinderen (van burens, et cetera) zo vroeg mogelijk aangemeld dienen te worden. Op deze manier ontstaat een beeld van het aantal kinderen dat hij de komende jaren uit Duitsland kan verwachten. Door de komst van een nieuwe woonwijk in het noordwesten van Gronau, dichtbij Glanerbrug, wordt verwacht dat het aantal kinderen op de St. Gerardusschool dat in Duitsland woont nog verder zal toenemen. Als oplossing noemt de directeur dat er een school of een dependance van een Nederlandse school in de toekomstige wijk geplaatst kunnen worden.

Aandachtspunten

De keuze om kinderen naar een Duitse of Nederlandse school te laten gaan, is een persoonlijke. De keuze hangt onder andere af van het aanbod van onderwijs (hoe ver is het naar de Duitse of Nederlandse school) en de leeftijd van de kinderen (jonge kinderen leren de taal sneller). In de gesprekken zijn de volgende punten over het onderwijs in de grensregio aan bod gekomen.

- De integratie is lastiger als kinderen naar een Nederlandse school blijven gaan. In Nederland gaan de kinderen 's middags nog naar school. Als ze terugkomen zijn de Duitse kinderen ongeveer uitgespeeld, zij zijn immers al vanaf 13.00 uur vrij.
- Ander punt is het vervoer naar Nederland. In Duitsland is het vervoer van kinderen naar de school geregeld als je meer dan 2 km vanaf de school woont. Als ouders zul je zelf het vervoer van je kinderen naar een Nederlandse school moeten regelen. Uit de groepsgesprekken bleek dat voor Gronau dit probleem minder speelt sinds de heropening van de spoorlijn naar Enschede.
- De taal is geen grote barrière. Kinderen leren in enkele maanden vloeiend Duits spreken. Er zijn in Graftschaft Bentheim speciale cursussen Duits georganiseerd door het Jugendamt. Eigenlijk was deze cursus bedoeld voor asielzoekers et cetera, maar een derde van de cursisten bestaat uit Nederlanders. Er zijn ideeën om ook Nederlands (in ieder geval tweetalig) onderwijs aan te bieden. Probleem hierbij is dat er geen budget is en het in de praktijk ook niet kan.

De huidige docenten hebben immers een vaste aanstelling en kunnen niet zomaar worden vervangen door nieuwe, tweetalige docenten.

- Volgens de deelnemers aan de groepsgesprekken wordt het je door Duitsers kwalijk genomen dat je als Nederlander je kinderen naar een Nederlandse school brengt. Vanuit Duitse zijde is er overigens wel begrip voor dat een kind dat al jaren naar een Nederlandse school is gegaan in Nederland naar school blijft gaan. De deelnemers denken dat het Nederlandse onderwijs per saldo wel iets beter is dan in Duitsland. Wel denkt men dat in Duitsland het onderwijs wat 'strenger en gedisciplineerder' is.
- In Nederland gaan de kinderen op school naar de schoolarts. Indien deze constateert dat er behandeling nodig is, dan kan dit niet worden gedaan door Nederlandse instanties, zij kunnen/mogen geen mensen die in het buitenland wonen behandelen.
- In verband met de schoolplicht vragen Nederlanders die in Duitsland wonen op de Nederlandse school een 'bewijs van inschrijving' voor hun kind. Het schijnt dat gemeenten in Duitsland hierom vragen.

5. Integratie

In de pers wordt regelmatig geschreven over Nederlandse enclaves die ontstaan doordat Nederlanders een groot deel van de bouwkavels kopen. Een voorbeeld hiervan is de wijk Pieper Werning in Gildehaus. Vanwege de aandacht voor deze wijk wordt in de media vaak gesuggereerd dat Nederlanders niet of slechts beperkt integreren in de Duitse samenleving. Uit de groepsgesprekken (hoofdstuk 3) is al gebleken dat Nederlanders over het algemeen hun best doen om te integreren en dat dit proces over het algemeen goed verloopt en ook vanuit de Duitse kant men vooral positief reageert. Door middel van een viertal diepte-interviews met Nederlanders en Duitsers is in dit onderzoek getracht een beeld te geven van het integratieproces van Nederlanders die in Duitsland een huis hebben gekocht.

5.1. Voor Nederlanders is integreren een 'must'

Voor dit onderzoek zijn vier diepte-interviews gehouden: twee interviews met Nederlanders die in Duitsland wonen en twee met Duitsers. De gesprekken zijn gevoerd met gezinnen die in het centrum van Alstätte wonen en met gezinnen uit het buitengebied.

Integratie geen enkel probleem

De Nederlandse families geven aan dat het integreren geen enkel probleem is. Voor beide families geldt dat ze direct zijn uitgenodigd in de buurt om deel te nemen aan de Nachbarschaft. Hun ervaringen zijn dan ook positief. Eén familie had hiervoor een huis in de wijk Eekmaat in Enschede. In vergelijking met hun vorige huis op de zogenaamde Vinexlocatie is het huis en ook de wijk aanzienlijk ruimer opgezet. In Nederland worden de tuintjes met hoge schuttingen afgebakend en men doet er wat men wil en wanneer men het wil. Het 'rekening houden met' is iets wat je in een Nederlandse buurt steeds minder ziet. Door de ruim opgezette wijken in Duitsland is er minder irritatie en mede daardoor gaan mensen vriendelijker met elkaar om.

De taal is geen probleem. 'Je begint in het Duits en de Duitse burens proberen soms ook een woord Nederlands te spreken'. Vaak is het ook mogelijk om in het dialect met elkaar te praten. In de dagelijkse praktijk merkt men wel dat men echt geëmigreed is. Voorbeelden hiervan zijn de schotel die je nodig hebt voor de ontvangst van Nederlandse zenders, geen aardgas maar een olietank in de kelder, een e-mailadres dat eindigt op 'de' en de terugkeer van de schoorsteenveger.

Een deelnemer aan het interview vindt de Duitse mensen erg aardig; niet zo brutaal, meer ingetogen, gastvrij en behulpzaam. De tradities zijn in Duitsland ook nog erg belangrijk. Dit alles wordt als erg positief ervaren. Hij vindt dat hij in Duitsland meer wordt opgenomen in de buurt dan in Nederland.

Beide families geven aan dat er cultuurverschillen zijn tussen Nederland en Duitsland. Opmerkelijk is dat met name zaken worden genoemd waarin Duitsland zich positief onderscheidt.

5.2. Duitsers over het integreren van Nederlanders

Buren van Nederlanders

De Duitsers die naast Nederlanders wonen geven aan het geen enkel probleem te vinden dat er Nederlanders naast hen wonen. Al sinds jaar en dag is er uitwisseling over de grens en wonen er Nederlanders in Duitsland. Eén van de Duitse deelnemers geeft aan het heel normaal te vinden dat Nederlanders zich in Duitsland vestigen. Hijzelf heeft regelmatig overleg met de carnavalsvereniging net over de grens in Nederland.

De integratie van Nederlanders verloopt volgens hen prima. Er wordt gezegd dat de culturele verschillen tussen Duitsers onderling soms groter zijn dan met een Nederlander uit een vergelijkbare plaats als Alstätte. Als voorbeeld wordt een Duitse familie uit het Ruhrgebied genoemd die eerst in Alstätte woonde. Deze familie integreerde een stuk moeilijker dan de Nederlanders uit Twente.

De Duitsers geven aan dat ze erg veel waarde hechten aan de Nachbarschaft. Dit wordt nog versterkt doordat ze in het buitengebied wonen. In het dorp zelf zie je dat het belang van de Nachbarschaft langzaam kleiner wordt. Ze verwachten dan ook van de Nederlanders dat ze hieraan mee doen.

Voor een succesvolle integratie is het volgens de Duitsers goed dat de Nederlandse kinderen naar een Duitse school gaan. Ook zou er misschien Nederlands op Duitse scholen gegeven moeten worden. Wel geven ze aan dat het aanbod van onderwijs hierin een belangrijk aandachtspunt is. Na de middelbare school zijn er in Enschede meer mogelijkheden dan in het Duitse grensgebied. Veel Duitse scholieren volgen dan ook een opleiding aan bijvoorbeeld de Saxion Hogeschool in Enschede. Veel Duitsers zien Enschede dan ook niet als stad in een ander land maar als een grote stad met bijbehorende voorzieningen voor de inwoners van de Euregio.

De Duitsers geven aan dat de cultuurverschillen klein zijn en dat het erg gewaardeerd wordt dat de Nederlanders proberen om Duits te spreken ('andersom zie je dat niet').

Nederlanders in Bad Bentheim

In een gesprek met de burgemeester van Bad Bentheim geeft hij zijn mening over het integratieproces van de Nederlanders in zijn gemeente.

- De integratie van Nederlanders in Duitsland is niet anders dan de integratie van Duitsers uit bijvoorbeeld het Ruhrgebied. Doordat het 'plat' Duits erg lijkt op het dialect in Twente kan vrij eenvoudig met elkaar worden gecommuniceerd. Wel kan de burgemeester zich goed voorstellen dat kinderen tussen de 5 en 10 jaar problemen hebben met het zich eigen maken van de Duitse taal. In de praktijk blijken de jongsten het Duits snel op pakken.
- De meeste Nederlanders die in de gemeente Bad Bentheim wonen, wonen in Gildehaus (60 procent ongeveer). In 2003 is er een welkomstdag georganiseerd voor de nieuwe Nederlanders. Onder andere kerken en politieke partijen hebben deze welkomstdag georganiseerd.
- Als de kinderen niet naar een Duitse school gaan, kan Duitsland niet 'controleren' of de kinderen überhaupt wel naar school gaan.
- Een Duitse school is prima voor de integratie; je gaat immers om met leeftijdsgenoten.
- Over het algemeen hebben de Duitsers er geen probleem mee dat er Nederlanders in hun straat komen wonen. De burgemeester wijst ook op het voordeel voor de regionale economie (zoals detailhandel, bouwbedrijven).

- Ook het onderwijs heeft voordelen. Sommige klassen zouden zonder de Nederlandse kinderen samengevoegd moeten worden.
- De burgemeester verwacht dat er nog meer Nederlanders naar Bad Bentheim zullen blijven komen. Het blijft een aantrekkelijke woonomgeving (kasteel, heuvelachtig). Waar veel toeristen komen, willen ook veel mensen wonen (Nederlanders en Duitsers).

6. Conclusies

In de afgelopen jaren zijn er veel Nederlanders verhuisd naar Duitsland. Dit vanwege de mogelijkheid om tegen gunstige prijzen een royale woning te kunnen kopen. In opdracht van Regio Twente, provincie Overijssel, Bezirksregierung Münster, Landkreis Grafschaft Bentheim en Kreis Borken heeft I&O Research onderzoek verricht naar dit fenomeen. Door middel van kwalitatief onderzoek (groepsgesprekken, diepte-interviews) en deskresearch is informatie verzameld over de omvang van de migratiestroom naar Duitsland, de verhuismotieven, het wonen in Duitsland in de dagelijkse praktijk, de gevolgen voor het onderwijs en het integratieproces.

Aantal Nederlanders in Duitse grensregio fors gegroeid

In 2004 wonen er 22.000 Nederlanders in de Duitse grensregio. Tot 1999 was het aantal Nederlanders in het grensgebied redelijk stabiel, rond de 14.000. Met name in 2002 is het aantal Nederlanders in het Duitse grensgebied fors toegenomen, met 16 procent. In 2004 is de groei afgezwakt en bedraagt negen procent. Makelaars verwachten dat de vraag naar Duitse woningen, die ten opzichte van enkele jaren geleden wel wat is afgenomen, redelijk stabiel blijft. Het prijsverschil blijft bestaan en de verwachting is ook dat de economie zich verder herstelt, wat een positief effect heeft op de vraag naar woningen.

Omgevingsfactoren beperkt gewijzigd

Net als een paar jaar geleden zijn de belangrijkste redenen om een huis in Duitsland te kopen de grootte van het huis, de kavel en de relatief gunstige prijs. Nog steeds is het prijsverschil aanzienlijk. Wel is lokaal de prijs van bouw kavels soms fors gestegen (bijvoorbeeld in Gronau). Op financieel en fiscaal gebied zijn er slechts beperkte ontwikkelingen: de Eigenheimzulage is gehalveerd en wordt mogelijk afgeschaft. Opmerkelijk is verder dat de 'Duitslandmarkt' professioneler wordt: banken bieden nieuwe hypotheekvormen aan, verzekeraars maken het mogelijk je in Nederland te blijven verzekeren en een notariskantoor opent een Duitsland-afdeling. Wel blijft onduidelijk waar mensen informatie over Duitsland kunnen vinden. Veel informatie is versnipperd, niet toegankelijk en niet eenduidig. Zo is het bijvoorbeeld onduidelijk in welk land bij werkloosheid een WW-uitkering moet worden aangevraagd; onze groepsdiscussies leverden een diversiteit aan mogelijkheden op.

Uit de interviews blijkt dat het grote en betaalbare huis de belangrijkste reden is voor de verhuizing naar Duitsland. Wel wordt deze reden genuanceerd. Bijna altijd is eerst in Nederland gezocht, maar kan men niet vinden wat men zoekt. Verhuisde Nederlanders refereren nog steeds aan het grote en betaalbare huis, maar noemen ook het prettige leefklimaat, de vriendelijke Duitsers en de rust en ruimte als positieve aspecten van het wonen in Duitsland.

Samen wonen in Duitsland

Nederlanders die in Duitsland wonen, noemen de rust, ruimte en de aansprekende mentaliteit als voordelen van het wonen in Duitsland. Of er veel verschillen zijn tussen de Duitse en Nederlandse cultuur is gedifferentieerd. De Nederlanders geven in ieder geval wel aan dat het geen probleem is om te integreren en om zich aan te passen aan de Duitse samenleving. Duitsers zijn volgens de Nederlanders netter in de omgang, meer betrokken bij de buurt en vinden waarden en normen belangrijk(er).

Gevolgen voor het onderwijs beperkt

Uit een inventarisatie van de Landkreis Grafschaft Bentheim blijkt dat bijna de helft van de Nederlandse kinderen van 6-16 jaar onderwijs aan een Nederlandse school volgt. Er wordt door overheden in Nederland eigenlijk geen rekening gehouden met kinderen die 'aan de andere kant' van de grens wonen. In Duitsland is er over het algemeen sprake van overcapaciteit.

Zowel Nederlanders (die in Duitsland wonen) als Duitsers zijn van mening dat met name jonge kinderen onderwijs aan een Duitse school zouden moeten volgen. Ook voor de integratie is dit het beste. Integratie begint immers bij het spreken van de taal! Dat kinderen die al wat ouder zijn naar een Nederlandse school blijven gaan vinden Duitsers geen probleem. Zij kunnen zich goed voorstellen dat het leren van de taal niet makkelijk is en dat naast een andere woonomgeving ook een nieuwe school veel van de gezinnen vraagt.

Euregio

Van oudsher vormt de grens tussen Nederland en Duitsland nauwelijks een natuurlijke barrière. De Saksische historie heeft voor veel overeenkomsten gezorgd in het grensgebied van Twente en de Achterhoek met Duitsland, met name op het gebied van taal en cultuur.

Deze regionale identiteit maakt ook allerlei economische en ruimtelijke patronen tussen beide zijden van de grens gemakkelijker. Denk bijvoorbeeld aan het grensoverschrijdend winkelgedrag, van Duitsland naar Nederland en vice versa. Pendelonderzoek heeft laten zien dat een aanzienlijk aantal Nederlanders in Duitsland werkt, en andersom. En ook de Universiteit en Hogeschool in Enschede en Nijmegen zijn aantrekkelijk voor Duitse studenten.

Dat Nederlanders in Duitsland willen wonen sluit volledig aan bij het karakter van de Euregio en de uitwisseling van economische activiteiten binnen de regio. Uitwisseling van plannen en beleid zou aansluiten bij deze ontwikkelingen. Waar we in Nederland willen sturen op ons woningareaal en nieuwbouwontwikkelingen is het wenselijk bij het formuleren van ons beleid ook over de grens te kijken. Duitsland is immers een aantrekkelijk woongebied en heeft niet of nauwelijks te maken met een tekort op de woningmarkt. Een gezamenlijke visie op de Euregionale woningmarkt kan voor beide gebieden bijdragen aan verdere economische ontwikkeling: meer dynamiek in het Nederlandse woningareaal en meer (jongere) inwoners in het Duitse grensgebied.

Bijlagen

1. Onderzoeksgebied

Aan de Duitse zijde van de grens is gekozen voor een gebied waarin gemeenten liggen waarvan bekend is dat zich hier veel Nederlanders vestigen. Bij nadere beschouwing betreft dit een gebied met een breedte van 20 à 25 kilometer vanaf de Duits – Nederlandse grens.

2. Nederlanders per Duitse gemeente

Tabel 1

Aantal Nederlanders per gemeente, 2000, 2002 en 2004.

gemeente	aantallen			index (2000=100)	
	2000	2002	2004	2002	2004
Ahaus	269	493	609	183	226
Bad Bentheim	414	1.027	1.372	248	331
Bedburg	327	359	379	110	116
Bocholt	770	814	851	106	111
Borken	147	153	172	104	117
Coesfeld	66	66	75	100	114
Emlichheim	897	1.201	1.598	134	178
Emmerich	1.919	2.362	2.687	123	140
Emsburen	36	37	55	103	153
Geeste	29	60	25	207	86
Gescher	30	36	43	120	143
Goch	1.068	1.284	1.469	120	138
Gronau	1.448	1.922	1.915	133	132
Heek	36	55	78	153	217
Heiden	25	26	28	104	112
Isselburg	269	320	548	119	204
Kleve	1.562	1.746	2.133	112	137
Kranenburg	839	1.323	1.763	158	210
Legden	27	29	29	107	107
Lingen	117	134	138	115	118
Metelen	24	26	38	108	158
Neuenhaus	343	552	767	161	224
Neuenkirchen	63	67	66	106	105
Nordhorn	845	1.019	1.193	121	141
Ochtrup	142	182	205	128	144
Raesfeld	34	35	35	103	103
Rees	342	349	356	102	104
Reken	22	25	21	114	95
Rhede	97	100	98	103	101
Rheine	351	345	311	98	89
Rosendahl	24	25	27	104	113
Salsbergen	28	30	38	107	136
Schoppingen	40	50	47	125	118
Schuttorf	148	245	279	166	189
Stadtholn	118	138	138	117	117
Steinfurt	104	109	140	105	135
Sudlohn	67	89	141	133	210
Uelsen	989	1.248	1.489	126	151
Velen	31	35	49	113	158
Vreden	ng	ng	413	-	-
Wettringen	41	34	30	83	73
Wietmarschen	64	89	112	139	175
totaal	14.212	18.239	21.960	128	155

Noot: ng = niet geregistreerd

Het project werd mede gefinancierd uit het Communautaire Initiatief INTERREG-IIIa met financiële middelen van de Europese Unie voor de EUREGIO.

EUREGIO

Das Projekt wurde im Rahmen der Gemeinschaftsinitiative INTERREG-IIIa durch die Europäische Union für die EUREGIO co-finanziert.

